

ORIJENTALNI INSTITUT U SARAJEVU. KATALOG ARAPSKIH, TURSKIH, PERZIJSKIH I BOSANSKIH RUKOPISA. Obradila Lejla Gazić. - Sarajevo : Orijentalni institut u Sarajevu ; London : AL-Furqan Fondacija za islamsko naslijeđe, 1430/2009. – XXXVII, 246 [10] str. : [16] faks. ; (Posebna izdanja 30)

Rukopisno blago predstavlja prvenstveno kulturno-civilizacijske dosege jedne sredine, užeg ili šireg područja, bilo da se svojom snagom i dinamičnošću nametnula unutar jednog kulturno-civilizacijskog miljea te mu dala specifičan pečat, bilo da se u potpunosti utopila u znatno snažniji civilizacijski zamah u kome je, naizgled, ostajala neprimjetna, ali se ipak u njemu afirmirala kao osoben mikrokulturni specifikum. I u jednom i u drugom slučaju, svakako, ona skreće pozornost na sebe i čini se zanimljivom. U oba slučaja ona baštini višestruke i raznolike civilizacijske elemente koji postaju neizostavan proces međusobne simbioze „domaćeg“ i „stranog“. Vremenom zapravo oni stvore osebniju višeslojnu kulturno-civilizacijsku naslagu koja nam svjedoči, pokazuje i ukazuje na mnoštvo zanimljivosti. Na istovjetan način ono svjedoči o tokovima znanosti, kulture i umjetnosti, mogućnostima i stupnjevima međusobnog prožimanja. Kao integralni dio Osmanskoga carstva, Bosna je postala dijelom islamske kulture i civilizacije i u njoj spajala dva svijeta i dva smjera, pravila most između „istoka“ i „zapada“. Dok s jedne strane rukopisno blago simbolizira civilizacijske iskorake onih koji su ih producirali kao i sredine u kojima su nastali, bilo kao originalna djela i autografi, bilo kao prijepisi djela nastalih netom ili nekoliko stoljeća ranije, odnos prema njima nerijetko svjedoči i o obrnutim procesima. Dok su se s jedne strane njihovim nastankom potvrđivala kulturno-civilizacijska dostignuća, s druge strane potvrđivao se proces „satanizacije“, koji je kao usud, pratio bosansko podneblje od Eugena Savojskog do kraja 20. stoljeća. Kada smo ne samo mislili nego i čvrsto vjerovali da su barem na isteku 20. stoljeća neponovljivi slučajevi Aleksandrijske ili Bagdadske biblioteke iz nekih davno minulih stoljeća, u Bosni se na kraju 20. stoljeća još jednom potvrdilo da ma kako i u kom obimu zračio pozitivan civilizacijski duh, uvijek se mora računati i na destrukciju kao nešto što ne treba isključivati. Potvrdilo se još jednom da ono što generacije stoljećima stvaraju, anticivilizacijski duh razori u svom jednom izlivu hysterije. Tako je 17. maja 1992. godine u nepovrat otišlo oko 5200 kodeksa čuvanih u Orijentalnom institutu u Sarajevu. Uz taj podatak nužno je svakako istaći da je time otišao u nepovrat i trud na prikupljanju rukopisa ulagan više od jednog stoljeća, zapravo od osnutka Zemaljskog muzeja u Sarajevu (1888) do 17. maja 1992. godine. Jedina svjedočanstva „o sprženim

rukopisima“ danas su sačuvana u nekim od objavljenih faksimila, radova, djela, fusnota i u katalogu koji predstavljaju sjetan spomen o njima. Jer, kao što rekosmo, rukopis nije samo rukopis, on je mnogo više od toga. On je isto- vremeno i nauka i kultura i umjetnost. Stupanj integriranja u okvire islamske kulture i civilizacije ne pokazuje samo kolikog je ona utjecaja imala u Bosni nego i koliko je doprinos Bosne toj kulturi i civilizaciji. To je posebno mogu- će procjenjivati kroz ulogu i značaj naših autora, čija djela su nadrastala uži i širi regionalni bosanski prostor, te dostizala slavu širom granica Osmanskoga carstva i muslimanskoga svijeta uopće. Još je zanimljivije što su ta djela naši autori pisali na njima nematernjim jezicima, ali su oni lično i njihova djela u znanosti nadilazili autore kojima su arapski, turski ili perzijski maternji jezici. Orijentalni institut u Sarajevu, uz svesrdnu pomoć Al-Furqana, fondacije za islamsko naslijeđe izdao je novi katalog rukopisa u obradi dr. Lejle Gazić.

Novi Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa, predstavlja svojevrsan memento nestalom rukopisnom blagu, ali i primjer kako je iz pepela ipak moguće sačuvati barem klicu, koja ne može vratiti ranije plodove, ali barem donekle može ublažiti i spriječiti nakanu brisanja svakoga traga davno minulog vremena i njegovih kulturno-civilizacijskih dometa. Dok su već odavno u većini civiliziranog svijeta nadvladane predrasude i stereotipi da što ne pripada vlastitoj duhovnoj vertikali, ne vrijedi ni da postoji, na spomenutom slučaju potvrdilo se suprotno, da naše podneblje još uvijek boluje od nedostataka civilizacijskog humanizma.

Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa sadrži 108 kodeksa sa 203 djela. Zato bi se s pravom mogla upotrijebiti simbolična sintagma da ti kodeksi predstavljaju „ostatke ostatka“ „preživjelih rukopisa“ što ćemo pokušati opravdati. Naime, katalog sadrži obradu 53 djela iz ranije rukopisne zbirke Orijentalnog instituta (matematički iskazano oko 1%, kako to samo zvuči tragično?!), 34 djela koja su na Institut dospjela otkupom i 21 djelo koje je Institut dobio kao poklon (Sačuvanom se, dakle, dodaje još 1% !?). Među njima jedno djelo poklon je Institutu gđe Alme Taller iz SAD-a. To su, dakle, u pravom smislu riječi „ostaci ostatka“, bilo da je riječ o nekoliko pukom slučajnošću sačuvanih rukopisa u uglu jedne prostorije samog Instituta ili da je riječ također o rijetkim slučajevima sačuvanih rukopisa u privatnim vlasništvima. Broj rukopisa u oba slučaja pokazuje stupanj očuvanosti, zbog čega u potpunosti navedene sintagme smatramo opravdanim.

Vremenski raspon kojemu po nastanku pripadaju rukopisi obuhvata od 15. do 20. stoljeća. Prvi kodeks predstavlja Komentar Božijih lijepih imena, autora Aḥmada b. ‘Alīja al Būnīja (u. 1225) i razne podatke o poslanicama na arapskom jeziku, nepoznatog autora. Za svoje potrebe ovaj kodeks prepisao

je ‘Alī b. Sulaymān b. Dāvūd at-Ṭaybūhī aš-Šāfi‘ī. Kodeks je prepisan 1419. godine. Posljednje u kolekciji jeste čuveno djelo *Tarih-i Enveri*, poznatije kao *Hronika Enverja Kadića*, nastalo krajem 19. i početkom 20. stoljeća u Sarajevu. U tom vremenskom okviru nastajali su rukopisi, kako to i sam naslov, ne samo ovoga nego i većine drugih kataloga u Bosni sugerira na arapskom, turskom, perzijskom i bosanskom jeziku.

Ovdje je moguće govoriti o različitim specifičnostima i vrijednostima pojedinih kodeksa, po vremenu nastanka, kaligrafskim, umjetničkim vrijednostima, o čemu postoje upute već u samom Uvodu kataloga. U tom smislu, ističe se jedan autograf iz 1572. godine, kaligrafski prijepisi džuzova Kur’ana, Ahmeda Rifkija Šehovića (1748. g.), a po umjetničkoj izradi jedan rukopis iz 1744-55. godine. Iako prilično desetkovana, u očuvanoj rukopisnoj građi preostalo je još nekoliko zapaženih djela domaćih autora među kojima se ističu: autograf komentara djela *Tahdīb al-mantiq wa al-kalām* Sa‘duddīna Mas‘ūda b. ‘Umar at-Taftāzānija, te već naprijed spomenuto djelo *Tarih-i Enveri*. Značaj pojedinih autora potvrđuje prepisivanje njihovih djela, među kojima nalazimo očuvane prijepise: Ali dede Bošnjaka, Hasana Kafije Pruščaka, Ahmed-ef. Mostarca, Muhameda Prozorca te prijepise dijelova Muvekitovog djela *Tarih-i Diyar-i Bosna*. To dakako ne znači da druga djela, autori, ne zaslužuju da se spomenu, bilo da je riječ o bosanskim ili autorima izvan naših prostora.

Kao i naprijed istaknute, jezičke, vremenske ili neke druge specifičnosti, podjednako je važna i vrlo zanimljiva tematska raznolikost i sadržaj rukopisa. Oni obuhvaćaju različite znanosti od prava, teologije, povijesti, politike, do zbirke poezije ili tariha namjenjenih pojedinim licima, objektima, ili pak događajima. Redosljed obrade i raspored rukopisa unutar Kataloga uvjetovan je jezičkim, tematskim i hronološkim faktorima. Najviše prostora zapremaju rukopisi na turskom i arapskom jeziku, dok je na perzijskom tek desetak, i svega dva djela na bosanskom jeziku. Naslovi djela, kako je već ustaljena praksa, dati su arapskim ili latiničnim pismom u transkribovanoj formi. Zabilješka o svakom djelu sadrži uobičajene kataloške odrednice: podatke o autoru, vremenu života, tematici, sadržaju, kao i tehničke karakteristike rukopisa, povež, format, papir, pismo, umjetničke osobnosti rukopisa. Dok s jedne strane posebnu poslasticu ovome katalogu daju faksimili obrađenih rukopisa, s druge strane povećavaju sjetu o razmjerama katastrofe i nepovratno izgubljenom blagu s početka ovoga predstavljanja.

Svako djelo ima svoju vrijednost, bilo kojoj znanstvenoj grani pripadalo. Pojavljivanjem ovog Kataloga ona se delegiraju znanstvenicima raznih usmjerenja i čekaju svoju valorizaciju. Katalog za mnoge od njih predstavlja

prvi korak u njihovoj znanstvenoj promociji i njihovom izlasku iz anonimnosti, bez obzira da li su neki već bili prisutni u svijetu znanosti kao korišteni izvor. Ovo predstavlja značajan korak u njihovoj promociji.

A. Husić